

ПРОБЛЕМИ ТЕОРЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В СПОРТІ

Бріскін Юрій, Пітин Мар'ян, Богуславська Вікторія
Львівський державний університет фізичної культури

Анотації:

Стаття присвячена виявленню проблеми відсутності належного науково-методичного забезпечення теоретичної підготовки, яка обумовлена наявністю протиріччя між запитом практики та наявними науково-методичними підходами у теоретичній підготовці.

Розробка та обґрунтування М.П. Пітиним загальної концепції теоретичної підготовки спонукали до подальшого удосконалення структури та змісту теоретичної підготовки у конкретних видах спорту. Водночас практична реалізація даної концепції у відношенні саме груп видів спорту відсутня.

Ключові слова:

теоретична підготовка, проблеми, протиріччя, групи видів спорту.

The article is devoted to revealing the lack of adequate methodological support theoretical training, which is due to the presence of the contradiction between demand and available scientific practices and methodological approaches to theoretical training.

Development and justification M.P.Pityn general concept of theoretical training led to further improve the structure and content of theoretical training in specific sports. However, practical implementation of this concept in relation to sports groups is missing.

theoretical training, issues, contradictions, groups of sports.

Стаття посвящена виявленню проблеми відсутності належного науково-методичного забезпечення теоретичної підготовки, яка обумовлена наявністю протиріччя між запитом практики та наявними науково-методичними підходами в теоретичній підготовці.

Разработка и обоснование М.П. Питиным общей концепции теоретической подготовки подвинули к дальнейшему совершенствованию структуры и содержания теоретической подготовки в конкретных видах спорта. Вместе с тем практическая реализация данной концепции в отношении именно групп видов спорта отсутствует.

теоретическая подготовка, проблемы, противоречия, группы видов спорта.

Постановка проблеми. Тенденція зростання спортивних результатів учасників Олімпійських ігор, чемпіонатів світу та інших змагань обумовлена вдосконаленням системи підготовки спортсменів в цілому та окремих її сторінна різних етапах багаторічної підготовки [12].

Теоретична підготовка є невід'ємною складовою в системі багаторічного вдосконалення спортсменів [3, 11, 12]. Теоретичні знання, отримані спортсменами на різних етапах підготовки, сприяють всебічному їх розвитку та вдосконаленню спортивних результатів [2, 6, 11].

Теоретична підготовка в спорті стала предметом уваги багатьох авторів, зокрема В.В. Строкатова (1985) [14], С. Белих (2005) [1], А.А. Шахова (2010) [16], Ю. А. Брискиназі співавт. (2012) [2], О. А. Томенка (2012) [15], М.П. Пітина (2012-2015) та ін. [11].

Проте, реалізаційні положення основної на цей час загальної концепції теоретичної підготовки, розробленої М. П. Пітиним у 2015 році, залишаються, по суті, осторонь практики як окремих видів спорту, так і їх груп, сформованих за певною класифікаційною ознакою.

Потреба специфікації теоретичної підготовки у різних групах видів спорту на етапах багаторічного вдосконалення визначає проблему обґрунтування її структури і змісту.

Ми припускаємо, що теоретична підготовка у групах видів спорту повинна бути подібною, відповідно до структури та змісту змагальної діяльності та принципів системи підготовки спортсменів [12]. На жаль, наукові дослідження у цьому напрямку обмежені. Зазначене і обумовлює необхідність подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним з основних завдань, що вирішується в процесі підготовки спортсменів, є отримання теоретичних знань та практичного досвіду, які необхідні для успішної тренувальної і змагальної діяльності [12]. Розв'язання цих завдань здійснюється в ході теоретичної підготовки. При цьому вона охоплює усі аспекти знань: соціальні, психологічні, наукові та ін., які безпосередньо впливають на формування

II. НАУКОВИЙ НАПРЯМ

так званої «розумної навички». Необхідність вдосконалення теоретичної підготовки у різних видах спорту зумовлена потребою в розумінні спортсменом сутності спортивної діяльності, її ролі не тільки у створенні власного «я», а також у впливі на соціально-економічні та політичні відносини у суспільстві, що неминуче призводить до підвищення спортивної майстерності на різних етапах багаторічної підготовки, крім того, сприяє гармонійному розвитку особистості спортсмена [2, 6, 7, 11]. Водночас, незважаючи на важливість теоретичної підготовки, у наукових джерелах відсутня єдина думка щодо обґрунтування її структури та змісту з метою впровадження у навчально-тренувальний процес.

Зв'язок роботи з науковими темами та планами. Робота буде виконуватися в межах тем: «Основи теоретичної підготовки в спорті» на 2013–2017 рр. (номер державної реєстрації 0113U000659) та «Теоретико-методичне обґрунтування управління тренувальною та змагальною діяльністю у видах олімпійського спорту, професійного спорту та спортсменів різних нозологій в адаптивному спорті» на 2016–2020 рр. (номер державної реєстрації 0116U003167) плану науково-дослідної роботи Львівського державного університету фізичної культури.

Мета дослідження: виявити наявні проблеми та протиріччя в системі теоретичної підготовки в спорті.

Методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення літературних джерел, метод систематизації наукової інформації.

Результати дослідження та їх обговорення. Важливість теоретичної підготовки підтверджується роботами багатьох авторів [2, 6, 7, 8, 11, 12, 13, 18]. Вона передбачає озброєння спортсмена спеціальними знаннями для успішної тренувальної та змагальної діяльності. Теоретична підготовка включає знання з історії, теорії та методики спорту взагалі і даного виду спорту зокрема, фізіології та психології, гігієни, біомеханіки фізичних вправ, лікарського контролю, правила, організація та суддівства спортивних змагань. Теоретична підготовка здійснюється як на навчально-тренувальних заняттях у вигляді лекцій, бесід, вивчення кінограм, перегляду відеозаписів, так і під час самостійного опрацювання відповідної літератури [11].

Під цим видом підготовки також мають на увазі систему інтелектуальних умінь і навичок тренерів, які безпосередньо здійснюють формування переконань і розвиток пізнавальних здібностей спортсмена в процесі його спортивної діяльності. Теоретична підготовка є основою практичного вивчення і вдосконалення спортивної техніки, фізичної та інших видів підготовки в спорті [3].

Однак в спеціальній літературі висвітлення даного виду підготовки має фрагментарний характер. Опитування спортсменів різних видів спорту, яке здійснили Ю.Ф. Буйлин, Ю.Ф. Курамшин (1981) [3], показало, що на їхню думку, даному виду підготовки приділяється недостатньо уваги. Так, наприклад, у спортивних іграх (футбол, баскетбол, теніс) спортсмени приділяють більше часу спортивному вдосконаленню, ніж отриманню певних знань [4].

На вдосконаленні засад теоретичної підготовки у циклічних видах спорту наполягають А.Ю. Дяченко (2005) [5], В. В. Строкатов, М. М. Чаплінський (1985) [14].

На підставі комплексного розгляду інформації стосовно стану теоретичної підготовки у різних видах спорту, яку отримано з навчальних програм для ДЮСШ, СДЮШОР та ШВСМ, М.П. Пітин (2015) [11] виділяє наявність таких проблем як:

□ Невідповідність обсягів тренувального навантаження та теоретичної підготовки протягом усіх років тренування спортсменів у веслувальному спорті.

II. НАУКОВИЙ НАПРЯМ

- Нерівномірність представлення програмного матеріалу на різних етапах підготовки у лижних перегонах.
- Відсутність інформації щодо контролю за теоретичною підготовленістю спортсменів, а саме не відображено інформацію щодо його проведення, змісту та критеріїв оцінювання у стрибках на лижах з трампліна.
- Відсутність методологічного обґрунтування рекомендацій з використання засобів і методів теоретичної підготовки у важкій атлетиці.
- Відсутність цілісного підходу до висвітлення та розгляду теоретичної підготовки в системі багаторічного вдосконалення у гірськолижному спорті.
- Відсутність узгодження та взаємозв'язку більшості інформаційних блоків на різних етапах багаторічного удосконалення у стрільбі з лука.
- Нехтування етапністю у поданні інформації, структуризацією та взаємозв'язками розділів і блоків, відсутністю об'єктивно обґрунтованих методів та засобів теоретичної підготовки спортсменів у фехтуванні та тхеквондо ВТФ.
- Відсутність чітких критеріїв контролю теоретичної підготовленості волейболістів.
- Відсутність інструкторської практики, диференціації розділів знань за етапами підготовки, критеріїв контролю у хокеї з шайбою.
- Відсутність поточного та етапного контролю успішності та методологічної складової у теоретичній підготовленості у лижному двоборстві.

Такий стан речей зумовив М. П. Пітина (2015) сформулювати загальну концепцію теоретичної підготовки у спорті та виділити чотири ієрархічних складових: рівень передумов (система підготовки спортсменів і керівні положення педагогічного та навчально-тренувального процесів), рівень базису (система теоретичної підготовки, розділи підготовки спортсменів та етапи багаторічного спортивного удосконалення), рівень реалізації (принципи, завдання, функції, реалізаційні положення, методи, засоби, форми, умови реалізації, контроль та реалізаційно-визначальні елементи: окремі розділи підготовки спортсменів та конкретизовані етапи багаторічної підготовки); рівень результату (когнітивний, методологічний, психологічний, комунікативний та інтегральний компоненти).

Крім того, диференціювання теоретичної інформації на категорії: оцінювальну, діагностувальну, навчальну, орієнтувальну, мобілізувальну, організаційно-нормативну було запропоновано Ю.М. Шкретієму 2005 році [17] та В.М. Костюкевичем у 2016 році на загальнотеоретичну (загальні науково-методичні основи теорії фізичного виховання і спорту) та спеціально-теоретичну (теоретико-методичні закономірності спортивного тренування футболістів) [8].

Таким чином, розробка та обґрунтування даної концепції дали основу для подальшого удосконалення структури та змісту теоретичної підготовки у конкретних видах спорту [11].

Так, вступній нам літературі представлено підходи удосконалення структури і змісту теоретичної підготовки фехтувальників на етапі попередньої базової підготовки шляхом обґрунтування наукових положень щодо формування теоретичної підготовленості та доцільності комплексної теоретичної підготовки юних спортсменів. Встановлено пріоритетність змістових компонентів інформаційних блоків та систематизовано їх розділи [6].

Помітні спроби оптимізації теоретико-методичних положень системи багаторічної підготовки також й у спортивних іграх. На основі чого у сучасній теорії спорту виділено низку існуючих проблем, які стосувались вивчення особливостей вітчизняної та зарубіжної побудови процесу багаторічної підготовки спортивного резерву; можливостей адаптації

II. НАУКОВИЙ НАПРЯМ

теоретичних положень, пов'язаних із побудовою тренувального процесу у циклічних видах спорту, до особливостей підготовки у спортивних іграх; обґрунтування оптимальної структури річних циклів тренування юних гравців; підвищення ефективності процесу підготовки юних спортсменів на основі використання інформаційних технологій. Водночас, встановлено відсутність спеціальних програм, які б озброювали теоретичними знаннями, а також сформульованих теоретико-методичних підходів, застосування яких сприяло б ефективному впровадженню зазначених технологій у реальний тренувальний процес. Запропоновано можливі шляхи вирішення цієї проблеми [9].

Був здійснений пошук і в напрямі теоретичної підготовки у важкій атлетиці. Зокрема, А. А. Орловим (2009) представлено структурні блоки теоретичної і технічної підготовки для дівчат 8-10 років. При цьому блок теоретичних знань містить дев'ять тем, з якими повинні ознайомитись юні спортсменки [10].

Також існують відомості, що в роботі з юними дзюдоїстами є нагальна необхідність чергування теоретичних занять з фізичними навантаженнями, що дозволяє збалансувати навчально-тренувальний процес [16].

Разом з тим, ми не можемо погодитись, що розробка та впровадження С. Белих експериментальної методики, яка дозволила автору протягом півріччя забезпечити необхідний рівень техніко-тактичної підготовленості спортсменів шляхом оцінки її за допомогою комп'ютерної програмно-апаратної системи, значно вплинуло й на теоретичну частину підготовки у кікбоксингу [1].

Отже, незважаючи на намагання деяких науковців вдосконалити теоретичну підготовку спортсменів [1, 2, 6, 9, 10, 11, 13, 14, 16], обґрунтування її структури і змісту у різних групах видів спорту на різних етапах багаторічного вдосконалення і досі відсутнє.

Висновки. Виявлено проблему відсутності належного науково-методичного забезпечення теоретичної підготовки, яка обумовлена наявністю протиріччя між запитом практики та наявними науково-методичними підходами у теоретичній підготовці.

Розробка та обґрунтування М.П. Пітиним загальної концепції теоретичної підготовки дали основу для подальшого удосконалення структури та змісту теоретичної підготовки у конкретних видах спорту. Водночас практична реалізація даної концепції у відношенні груп видів спорту відсутня.

Перспективи подальших досліджень передбачають визначення напрямів удосконалення теоретичної підготовки спортсменів у певних групах видів спорту.

Література:

1. Белих С. Методика теоретичної підготовки кікбоксера / Сергій Белих // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Львів, 2005. – Вип. 9, т. 1. – С. 117–120.
2. Брискин Ю. А. Уровень теоретической подготовленности фехтовальщиков на различных этапах многолетней подготовки / Ю. А. Брискин, М. П. Питын, О. Р. Задорожная // Междунар. науч.-практ. конф. по проблемам физ. культуры и спорта государств -участников СНГ : материалы Междунар. науч.-практ. конф. – Минск : БГУФК, 2012. – Ч. 2. – С. 24–27.
3. Буйлин Ю.Ф. Теоретическая подготовка юных спортсменов / Ю.Ф. Буйлин, Ю.Ф. Курамшин. – М.: Физкультура и спорт, 1981. - 193 с.
4. Голец А. В. Ценностно-смысловые ориентации квалифицированных спортсменов в процессе многолетней подготовки (на примере спортивных игр) / Голец А. В. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наук. моногр. / за ред. С. С. Єрмакова. – Х., 2007. – № 11. – С. 25–27.
5. Дяченко А. Ю. Система вдосконалення спеціальної витривалості кваліфікованих спортсменів в академічному веслуванні: автореф. дис. ...д-ра наук з фіз. виховання та спорту :

II. НАУКОВИЙ НАПРЯМ

[спец.] 24.00.01 „Олімпійський і професійний спорт” / Дяченко Андрій Юрійович ; НУФВіСУ. – К., 2005 – 39 с.

6. Задорожна О.Р. Удосконалення теоретичної підготовки спортсменів на етапі попередньої базової підготовки у фехтуванні / О. Р.Задорожна // авт. На здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих і спорту: Львів, 2015. – 19с.

7. Келлер В. С. Теоретико-методичні основи підготовки спортсменів : навч. посіб. / Келлер В. С., Платонов В. М. – Львів: Українська Спортивна Асоціація, 1992. – 269 с.

8. Костюкевич В.М. Управление тренировочным процессом футболистов в годичном цикле подготовки. / В.М. Костюкевич. 2-е изд., дополненное и доработанное – Киев: КНТ, 2016 – 683 с.

9. Максименко І.Г. Перспективні напрямки оптимізації процесу багаторічної підготовки юних спортсменів (на прикладі спортивних ігор) / І.Г. Максименко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: наук. моногр. / за ред. С. С. Єрмакова. – Х., 2012. – № 3. – С.79-81.

10. Орлов А. А. Планування теоретичної та технічної підготовки дівчат 8–10 років, які займаються важкою атлетикою / А. А. Орлов // Педагогіка, психологія і методико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: наук. моногр./ за ред. С.С.Єрмакова. – Х., 2009. - № 8. – С.118-121.

11. Пітин М.П. Теоретична підготовка в спорті: монографія / М.П. Пітин. Львів,: ЛДУФК, 2015. – 372с.

12. Платонов В. Н. Система підготовки спортсменів в олімпійському спорті. Общая теория и ее практические приложения : учеб. тренера высш. квалиф. / В. Н. Платонов– К. : Олимпийская литература, 2004 – 584 с. – ISBN 966- 7133-64-8.

13. Пятков В. Т. Теорія і методика стрілецького спорту : підручник / В. Т. Пятков. – Львів,: Інтеллект-Захід, 1999. – 294 с.

14. Строкатов В. В. Теоретическая підготовка пловців / Строкатов В. В., Чаплинский М. М. // Актуальные вопросы спортивного плавания : сб. науч. тр. – Омск : ОГИФК, 1985. – С. 96–98.

15. Томенко О. Неспеціальна фізкультурна освіта учнівської молоді: теорія і методологія [Електронний ресурс] / Олександр Томенко, Тетяна Круцевич // Спортивна наука України. – 2012. – № 1 (45). – С. 18–23. – Режим доступу : <http://www.sportscience.org.ua/index.php/Arhiv.html> (дата звернення: 06.09.2016)

16. Шахов А. А. Теоретическая підготовка дзюдоїстів на базі спортивно-оздоровительного лагера / Артём Александрович Шахов, Павел Александрович Балбеков, Елизавета Борисовна Исаева // Ученые записки ун-та имени П. Ф. Лесгафта. – 2012. – № 7 (89). – С. 142–145.

17. Шкрєбтій Ю. М. Управління тренувальними і змагальними навантаженнями спортсменів високого класу: монографія / Ю. М. Шкрєбтій. – К. : Олімпійська література, 2005. – 234 с.

18. Torrents C., Balagué N. Dynamic systems theory and sports training/ Carlota Torrents, Natàlia Balagué // Journal "Education. Physical Training. Sport". – 2006. – 13р. – Режим доступу: [http://www.xlathlete.com/xl/events/dynamic %20 systems % 20theory %20and%20sports%20training.pdf](http://www.xlathlete.com/xl/events/dynamic%20systems%20theory%20and%20sports%20training.pdf)